

Kõrghariduse rahastamise tulevik: eri stsenaariumide tähendus kõrgkoolide tuludele ja riigi kuludele

Viimasel kümnendil on riigi kõrghariduskulud kasvanud ligi kaks korda aeglasemalt kui sisemajanduse kogutoodang ja keskmine palk. Majanduse oodatust nõrgem käekäik ning kasvanud julgeolekukulud on seadnud kahtluse alla kõrgharidusõppe riigipoolse rahastuse kokkulepitud kasvuplaanid. Kui riigi panus edaspidi ei suurene, hakkab kõrgkoolide tegevustoetuse ostujõud inflatsiooni tõttu langema. Senise süsteemiga jätkamine eeldaks riigilt kasvavat rahalist panust.

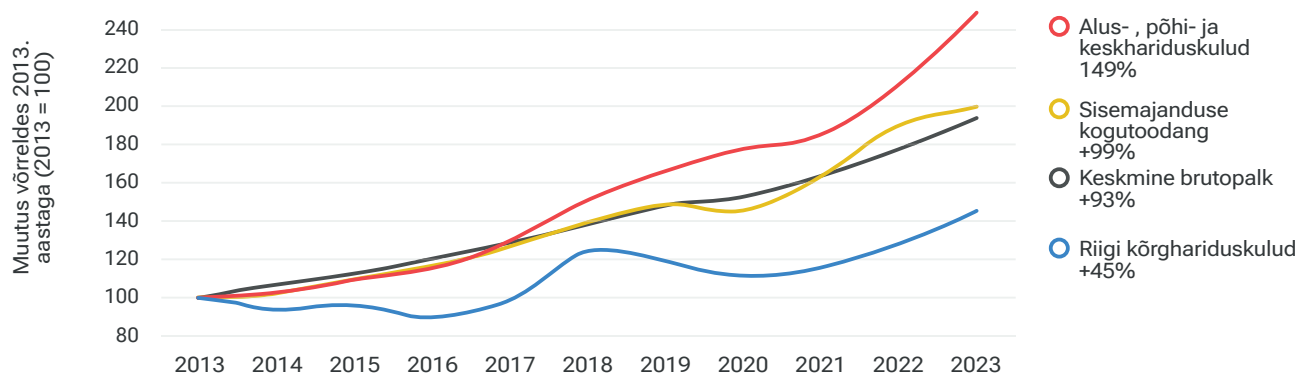
Alternatiiviks on õppemaksude kehtestamine, mis võivad asendada riigipoolse rahastuse kasvu peatumist. Näiteks 1300-eurone õppemaks tooks kõrgkoolidele kuni 40 mln eurot lisatulu aastas. Samas on oluline, et õppemaksude sisseseadmine ei halvendaks

Lühiraport tugineb Arenguseire Keskuse uurimissuuna „Kõrghariduse tulevik“ raames välja töötatud [kõrghariduse rahastamise kalkulaatoriga](#) tehtud simulatsioonidel. Uurimissuunas käsitletakse kõrgharidust mõjutavaid tegureid ja trende ning kõrghariduse võimalikke rahastamisvalikuid.

juurdepääsu kõrgharidusele. Üheks võimaluseks seda riski maandada on pakkuda õppemaksu katteks soodsatel tingimustel õppelaenu ning siduda tagasimaksmine lõpetaja hilisema sissetulekuga.

Kõrghariduse rahastamine sõltub valitsuse eelarveotsustest, sest eraraha osakaal on Eesti kõrghariduses suhteliselt väike. Alates 2013. aastast, mil viidi läbi kõrgharidusreform ja juurutati tasuta kõrgharidus, kuni 2023. aastani on valitsussektori kõrghariduskulud kasvanud 45%. Sisemajanduse kogutoodang (SKP) on samal perioodil kasvanud 99% ning keskmine brutopalk 93% ehk sisuliselt kahekordistunud ning riigi kulud alus-, põhi- ja keskharidusele on kasvanud koguni 149%. Osakaaluna SKP-st on riigi kõrghariduskulud langenud 1,4% tasemelt aastal 2013 kuni 1,1%-ni aastal 2024, samas kui kõrgkoolide ootus on olnud 1,5%.

Arvestades, et suurima osa kõrgkoolide tegevuskuludest (53-65%) moodustab personalikulu, on valitsussektori kõrghariduskulude kasvu allajäämine üldisele palgakasvule muutnud õppejõudude konkurentsivõimelise palga maksmise väga keeruliseks. Kõrghariduse tegevustoetuse kasvu kokkulepe 2022. aastal ja sellega kaasnenud lisarahastus leevendas mõnevõrra olukorda – 2023. aastal kasvas akadeemiliste töötajate mediaanpalk 10% ning 2024. aastal 12,8%. Teisalt vähendas kõrge inflatsioon neil aastatel palgatõusu mõju. Palgaperspektiiv kõrgkoolides, eriti karjääri alguses ja õpetamisega seotud ametites, ei ole endiselt soodne. 2024. aasta andmetel teenib 30% akadeemilistest töötajatest vähem kui oli 2023. aastal üldhariduskoolide õpetajate keskmine palk¹. See mõjutab otseselt kõrgkoolide järelkasvu.

Joonis 1. Keskmine brutokuupalk, SKP ning riigi kõrghariduskulud (kõik jooksevhindades) võrreldes aastaga 2013

Allikas: Statistikaamet (tabelid RR056, RAA0012, PA001, PA107)

2022. aastal otsustas valitsus tõsta aastatel 2024–2026 tegevustoetust ehk kõrghariduse peamist rahastamisinstrumenti igal aastal 15%. Majanduse olukorra tõttu vähendati kasvumäära 2025. aastaks 13%-le, lisaks kaotati suurem osa ülikoolide sihttoetustest, sh toetused raamatukogudele, regionaalsetele kolledžitele, doktoriõppe tulemustasu ja tulemusstipendiumid (kokku vähenevad riigi kõrghariduskulud ca 17 mln eur võrra aastas). Kui 2026. aastal tegevustoetus veel kasvab, siis aastatel 2027–2030 jääb see praeguste plaanide järgi pidama 284 mln eur tasemele. Riigipoolse rahastuse külmutamise leevendamiseks on arutatud võimalust kehtestada õppemaks. Seejuures on arutluse all õppemaksu tagasimaksete sidumine tudengi hilisema sissetulekuga – tagasimakse algaks teatud sissetulekulävendi ületamisel (nn edasilükatud õppemaks). Järgnevalt on kirjeldatud võimalikke stsenaariume ning nende tähendust kõrgkoolide tuludele ja riigi kuludele.

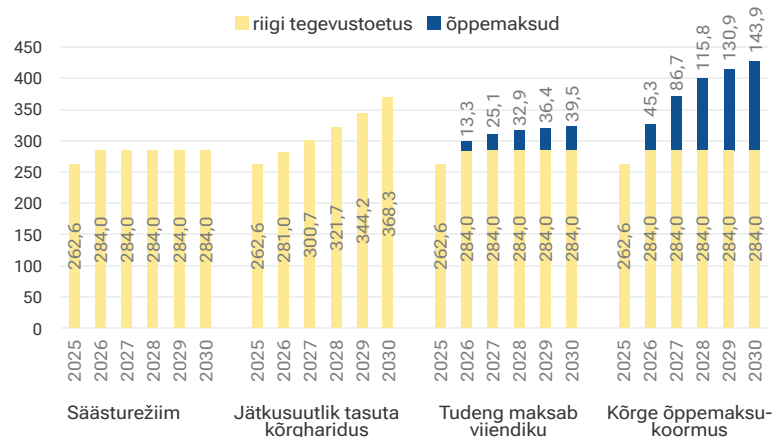
Säästurežiim	Jätkusuutlik tasuta kõrgharidus	Tudeng maksab viiendiku	Kõrge õppemaksu-koormus
- Tegevustoetus kasvab kuni aastani 2026 vastavalt senisele kokkuleppele - Alates 2027. aastast tegevustoetus absoluutsummas ei kasva - Õppemakse ei kehtestata	- Tegevustoetus kasvab järgmisel viiel aastal 7% võrra aastas - Õppemakse ei kehtestata	- Tegevustoetus kasvab kuni aastani 2026 - Kehtestatakse ühetaoline õppemaks 1300 eurot aastas, mis katab ca 20% õppekohtade keskmisest kulust - Õppemaksust on vabastatud 20% üliõpilastest	- Tegevustoetus kasvab aastani 2026 - Kehtestatakse ühetaoline õppemaks 5000 eurot aastas - Õppemaksust on vabastatud 20% üliõpilastest - Õppemaksu katteks võetakse õppelaenu, tagasimaksmine algab 1,5-kordse keskmise palga teenimisest. Riik tasub õppelaenu, kui seda taset ei saavutata.

Kõrgkoolide tulud oleks 2030. aastaks suurimad „Kõrge õppemaksukoormuse“ (427,9 mln eur) ja „Jätkusuutliku tasuta kõrghariduse“ stsenaariumis (368,3 mln eur), kasvades ka osakaaluna SKP-st. Samas oleks 5000-eurone õppemaks „Kõrge õppemaksukoormuse“ stsenaariumis tunduvalt kõrgem, kui Euroopa riikides kehtivad õppetaksud teistest EL riikidest tudengitele. Tulude mõttes järgneb stsenaarium „Tudeng maksab viiendiku“ (323,5 mln eur), kus õppemaks katab keskmiselt 20% õppekohta kuludest – sellist osakaalu on peetud teoreetiliselt optimaalseks². Õppemaksuna laekuv raha kompenseerib osaliselt tegevustoetuse külmutamist, kuid ilma õppemaksu iga-aastase kasvuta kõrgharidussektori kogutulud SKP suhtes siiski langevad. SKP suhtes taseme säilitamine aastateks 2026–2030 eeldaks keskmiselt ca 1700-eurose õppemaksu sisseseadmist.

„Säästurežiimi“ stsenaariumis laekub kõrgkoolidele veel ka 2030. aastal vaid 284 mln eurot tegevustoetust ning üldise õppemaksu arvelt lisaraha ei tule. Inflatsiooni tõttu väheneb kõrgkoolide ostujõud ning järk-järgult ka tegevusvõimalused, mistõttu on keerulisem tagada järelkasvu ja uuendada õppekavu.

Riigi kulude vaates on soodsaimad stsenaariumid „Säästurežiim“ ja „Tudeng maksab viiendiku“. „Kõrge õppemaksukoormuse“ stsenaariumis tekib riigil potentsiaalne tulevikukohustus õppelaenude põhiosa tagasimaksmiseks nende laenuvõtjate eest, kelle sissetulek ei ületa seatud lävendit. Näiteks tekib 2030. aastal selles stsenaariumis õppemaksudest kõrgkoolidele 143,9 mln eur lisatulu, kuid riigile kaasneb 53,2 mln eur potentsiaalset lisakulu õppelaenude ja intresside katmiseks.

Joonis 2. Kõrgkoolide tulud (mln eur)

Tabel 1. Riigi kulud tegevustoetusele ja õppelaenu põhisumma tagasimaksmise potentsiaalse tulevikukohustuse katteks (mln eur)

	Säästurežiim	Jätkusuutlik tasuta kõrgharidus	Tudeng maksab viiendiku	Kõrge õppemaksu-koormus
2025	262,6	262,6	262,6	262,6
2026	284,0	281,0	284,0	297,4
2027	284,0	300,7	284,0	311,3
2028	284,0	321,7	284,0	322,8
2029	284,0	344,2	284,0	331,3
2030	284,0	368,3	284,0	337,2

Allikad ja märkused:

1. Eesti Rektorete Nõukogu (2025) [Olukorrast kõrghariduses](#).
2. Männasoo, K., Pöder, K., Ferraro, S., Hein, H., Rozeik, H. (2022). Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende tulevikukindlus. Arenguseire Keskus.